

ПРОСОДИЧНІ ТА КІНЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ МОВЛЕННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Петлюченко Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено принципам створення tertium comparationis апелятивності харизматичного політичного лідера у німецькомовному та україномовному апелятивних дискурсах. Апелятивність політичного лідера є іманентною ознакою його харизми, що відображається на вербальному та паравербальному рівнях мовлення і може бути описана у відповідних просодичних та кінетичних параметрах.

Ключові слова: харизма політичного лідера, апелятивність, апелятивний дискурс, tertium comparationis.

Петлюченко Н. В. Просодические и кинетические параметры харизматического политического лидера. Статья посвящена принципам построения tertium comparationis апеллативности харизматического политического лидера в немецкоязычном и украиноязычном апеллативных дискурсах. Апеллативность политического лидера понимается как имманентное свойство его харизмы, которое проявляется на вербальном и паравербальном уровнях языка и может быть описано в соответствующих просодических и кинетических параметрах.

Ключевые слова: харизма политического лидера, апеллативность, апеллативный дискурс, tertium comparationis.

Petlyuchenko N. V. Appellativity as tertium comparationis of charismatic political leader's discourses. The article deals with building tertium comparationis of a charismatic political leader's appellativity in German and Ukrainian appellative discourse. Appellativity of a politician's charisma is understood as its immanent property expressed on verbal and paraverbal levels of speech and can be described in corresponding prosody and gesture parameters.

Key words: charisma of political leaders, appellativity, appellative discourse, tertium comparationis.

Постановка проблеми. Зіставні дослідження дискурсу є актуальним напрямом лінгвістичних розвідок, який спирається одночасно на достатньо глибокі традиції контрастивної фонетики, граматики та зіставної стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики та когнітології [1; 6; 11; 12; 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Один із напрямів таких досліджень фокусується на аналізі соціальних дискурсивних практик у різних комунікативних сферах: політичній, науковій, педагогічній тощо [14; 19; 23]. Друга група наукових розвідок дискурсу орієнтується на його формальну сторону, зокрема засоби темпоральної, референтної, дейктичної, модальної організації дискурсу та їх дискур-

сивні маркери у різних мовах [7; 9; 22]. Нарешті, ще одна група студій ставить у центр своєї уваги базові комунікативні категорії мовлення (діалогічність, авторитетність тощо) [2; 4]. Універсальні основи зіставлення впливають із сутності та структури базової комунікативної ситуації з огляду на ідіоетнічні особливості реалізації дискурсу в різних культурах [10; 17].

У статті розглядаються принципи побудови tertium comparationis (далі – ТС) для зіставного аналізу сучасного німецького та українського апелятивного дискурсу харизматичного політичного лідера. За tertium comparationis обрана апелятивність харизматичного лідера, яка порівнюється за чотирма параметрами: семантичним, вербальним, паравербальним та екстралінгвальним. Необхідно підкреслити, що апелятивний дискурс – це такий тип мовлення, основною

комунікативною метою якого є регуляція поведінки адресата шляхом спонукання до дії або відповіді на питання, шляхом заборони дії або повідомлення інформації, щоб змінити наміри адресата здійснити певну дію [18]. Харизматичний апелятивний дискурс відрізняється від апелятивного дискурсу тим, що зазначена регуляція здійснюється політичним лідером стосовно певної аудиторії і в особливому емоційному стані, основою якого є *піднесення*, що приводить до харизматичної екстатичної дії і може проявлятися у просодичних характеристиках мовлення, а також у певних жестах руки, голови, всього тіла, що супроводжують мовлення [13].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо типи спрямованості у зіставному аналізі і визначимо відповідність кожного з них у зіставленні апелятивних дискурсів визначених мов. У конфронтативних дослідженнях розрізняють *односторонній* і *двосторонній* (*багатосторонній*) зіставний аналіз [24, с. 153]. За *одностороннього підходу* вихідним пунктом є одна з порівнюваних мов. Міжмовне порівняння здійснюється в напрямі від вихідної мови, або *primum comparationis*, до цільової мови, або *secundum comparationis*. Вихідна мова виконує роль системи співвідносних понять опису цільової мови [15, с. 79]. За *двостороннього* (*багатостороннього*) *підходу* основою порівняння є «третій член» – *tertium comparationis* – певне позамовне поняття, не належне до жодної із зіставлюваних мов явище, дедуктивно сформульоване метамовою. При цьому простежуються способи його вираження у зіставлюваних мовах [26, с. 78; 28, с. 158]. Цінність двостороннього підходу полягає в тому, що він дає змогу виявити всі мовні засоби вираження чогось: якості, властивості тощо. Обидва підходи мають переваги і недоліки, вважає М.П. Кочерган, адже хоч *односторонній* підхід і обходиться без метамови, він передбачає зіставлення тільки в одному напрямі – як образ другої моделі у дзеркалі першої. Перевагою двостороннього підходу є те, що обидві мови рівноцінні, однак порівняння у цьому разі має спиратися на метамову, якої поки ще не існує

[15, с. 81]. У подальшому аналізі ми виходимо з рівноцінності обох мов.

Оскільки основа зіставлення, тобто *tertium comparationis*, не відображає жодної з реально наявних мовних систем, а втілює в собі певний ідеальний тип, то він може слугувати таким *ідеалізованим інструментом порівняння* сукупності всіх реалізованих мовних рівнів у дискурсі. Для зіставлення дискурсів ТС повинен мати імена всіх одиниць і властивостей мов – об'єктів дослідження, тобто з погляду властивостей дискурсу в ній мають бути представлені всі *універсальні властивості порівнюваних мов*.

У дослідженні *основою зіставлення* обрано якість харизматичного лідера – апелятивність, або його хортаторність [25], закличність. Хортаторність харизми, як ішлося вище, розуміється як її іманентна властивість, яка відбивається на мовному, фонаційному та кінетичному рівнях і може бути описана у відповідних термінах наукової лінгвістичної парадигми. Вибір *параметрів порівняння* апелятивності німецькомовного та україномовного дискурсів харизматичного політичного лідера у нашому дослідженні складається із чотирьох етапів.

Так, визначення параметра зіставлення умов апелятивності харизматичного лідера на *семантичному* рівні (етап 1). Цей параметр порівняння пов'язаний із *глибинною структурою* заклику. Семантичні умови *заклику* можуть бути виражені за допомогою такої парафрази: *X закликає < апелює (к), волає > Y зробити дію P, вважаючи, що Y може зробити дію P, і не вважаючи, що Y мусить (може) робити дію P, X говорить Y-у, що він хоче, щоб Y зробив дію P; X говорить це із сильним піднесенням, так, що Y розуміє, що X апелює до високих ідеалів та цінностей людства як стимулу до дії на основі особистої віри-переконавання у ці ідеали та цінності, при цьому X (не) вважає, що Y повинен робити дію P безпосередньо.*

Визначення параметра зіставлення апелятивних одиниць на *вербальному* рівні з урахуванням класифікаційного критерію апелятивів «експліцитні/імпліцитні» (етап 2). Цей параметр порівняння пов'язаний із *поверхневою вербальною структурою* харизматичного

заклику. До засобів експліцитного апелювання відносяться (1) експліковані перформативи *закликати, апелювати, прохати, радити, рекомендувати, запитувати* та ін., (2) імперативи та імперативні конструкції, (3) конструкції з модальними дієсловами, (4) інфінітивні конструкції, короткі речення, слогани; до імпліцитного апелювання відносяться (1) питальні речення, (2) речення у майбутньому часі, (3) цитування або квазіцитування, (4) слова із ціннісною семантикою (майбутнє, незалежність, єдність, мир, демократія, довіра, відповідальність та ін.). До імпліцитних відносимо також дискурсивні апелювативні засоби, такі як (5) типи аргументації (моральний аргумент, ідеологічний аргумент, гіпотетичний аргумент), (6) вибір теми виступу, (7) висловлювання оцінки та ін.

Визначення параметра зіставлення апелювативних одиниць на *паравербальному* рівні з розподілом на фонаційні (темпоральні, тональні й динамічні) та кінетичні (жестові) засоби оформлення піднесеного мовлення харизматичного лідера (етап 3).

Визначення параметра порівняння апелювативних одиниць на *екстралінгвальному* рівні. Цей параметр порівняння пов'язаний з *екстралінгвальною структурою* харизматичного заклику, а саме з 1) ментальними, 2) фенотипічними, 3) гендерними особливостями мовленнєвої харизматичної особистості у двох лінгвокультурах (етап 4).

Таким чином, визначено чотири параметри зіставлення ознаки апелювативності харизматичного лідера у двох мовах: (1) семантичний параметр порівняння, (2) вербальний параметр порівняння, (3) паравербальний параметр порівняння, (4) екстралінгвальний параметр порівняння. Послідовне зіставлення визначених чотирьох параметрів порівняння апелювативності дає змогу визначити типи міжрівневих дискурсивних відношень збігу, розбіжностей, міжмовних лакун та способів їх компенсації у дискурсі тощо. Другий та третій параметри порівняння, а саме вербальні та паравербальні ознаки заклику, досліджуються у межах дискурсивного комплексу, який, як ішлося вище, обраний у нашому дослідженні за одиницю

порівняння німецькомовного та україномовного апелювативного дискурсу харизматичного політичного лідера.

Таким чином, основною одиницею двостороннього зіставлення апелювативного дискурсу харизматичного лідера можна вважати апелювативний дискурсивний акт – апелюватив, або харизматичний апелюватив. Він містить ядро – мовленнєвий акт апелюватива, який оточений, ніби оболонкою, переплетінням інших мовленнєвих актів, переважно споріднених, наприклад, директивних, промісивних, інспіративних та ін. Таке переплетіння є результатом застосування певних стратегій та тактик побудови конкретного дискурсивного акту, де все пов'язане одне з одним з емоційного боку, основою якого є стан харизматичного піднесення. Основними дискурсивними стратегіями харизматичного політичного лідера, які визначаються його мотивацією та цілеустановками, є риторичний, психологічний та емоційний різновиди дискурсивних стратегій [3, с. 86–89].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, приходимо до висновків, що глибинну структуру мовленнєвого акту харизматичного заклику складає граматична категорія спонукального способу, який характеризується ознакою апелювативності і завдяки психіко-емоційному стану піднесення, що формує харизму політичного лідера, визначається високим ступенем інспіративності. Спонукальний спосіб з інспіративною домінантою є основними компонентами категорії *апелювативності*, яка є вирішальною у вивченні екстралінгвальної ознаки «харизма» у мовленні політичних лідерів Німеччини й України.

Під час зіставлення вербального параметра ознаки апелювативності харизматичного лідера у двох лінгвокультурах, тобто поверхневої структури заклику, ми повинні спиратися на семантико-синтаксичні засоби експліцитних та імпліцитних апелювативів, які притаманні парадигмі заклику взагалі і які ми навели у другому пункті запропонованого *tertium comparationis*, а також виокремлювати суто «харизматичні» експліцитні та імпліцитні індикатори, які визначати-

муться мотивацією, цілеустановками та індивідуальністю окремого харизматичного лідера і відбивати національні ментально-культурні ознаки в харизмі кожного з них. У перспективі під час зіставлення паравербального параметра апелятивності, зокрема тональних, темпораль-

них, динамічних, а також мовленнєвосупровідних рухових ознак харизматичного заклику, можемо отримати тонально-жестові комплекси, які виконуватимуть роль *tertium comparationis* у зіставленні харизми політичних фігур у неблизькоспоріднених мовах та дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багмут А.Й. Типологія інтонації мовлення / А.Й. Багмут, І.В. Борисюк, Г.П. Олійник, Н.П. Плющ. – К. : Наукова думка, 1977. – 495 с.
2. Баранов А.Н. Структура диалогического текста: лексические показатели минимальных диалогов / А.Н. Баранов, Г.Е. Крейдлин // Вопросы языкознания. – 1992. – № 3. – С. 84–93.
3. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
4. Болдырева А.А. Категория авторитетности в научном дискурсе / А.А. Болдырева, В.Б. Кашкин // Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып. 1. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2001. – С. 58–70.
5. Брудный А.А. Психологическая герменевтика / А.А. Брудный. – М. : Лабиринт, 1998. – 336 с.
6. Йокояма О. Когнитивная модель дискурса и русский порядок слов / О. Йокояма. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 424 с.
7. Капичникова И.Ю. Модально-оценочная структура интервью в массово-информационном дискурсе в современном немецком языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И.Ю. Капичникова. – Иркутск, 2003. – 143 с.
8. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований / В.И. Карабан. – К. : Высшая школа, 1989. – 131 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
10. Кашкин В.Б. Сопоставительные исследования дискурса / В.Б. Кашкин // Концептуальное пространство языка. – Тамбов : ТГУ, 2005. – С. 337–353.
11. Кашкин В.Б. Грамматика поэтического дискурса и перевод / В.Б. Кашкин // Studia Germanica et Romanica: Иностранные языки. Зарубежная литература. Методика преподавания. – 2004. – Т. 1. – № 3. – С. 71–81.
12. Кибрик А.А. Когнитивные исследования по дискурсу / А.А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 1994. – № 5. – С. 126–139.
13. Кондратьев М.Ю. Азбука социального психолога-практика / М.Ю. Кондратьев, В.А. Ильин. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 464 с.
14. Коротева О.В. Цели и стратегии педагогического дискурса / О.В. Коротева // Языковая личность: система, нормы, стиль : тез. докл. науч. конф. (5–6 февраля 1998 г., г. Волгоград). – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 55–57.
15. Кочерган М.П. Основы зіставного мовознавства : [підручник] / М.П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
16. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. – 5-е изд. перераб. и допол. – М. : Дело, 2003. – 520 с.
17. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
18. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика / Н.Б. Мечковская. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 207 с.
19. Михайлова Е.В. Конститутивные признаки научного дискурса / Е.В. Михайлова // Языковая личность: система, нормы, стиль : тез. докл. науч. конф. (5–6 февраля 1998 г., г. Волгоград). – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 95–96.
20. Петлюченко Н.В. Феномен харизмы: аспекты дослідження / Н.В. Петлюченко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». – 2008. – № 5. – С. 476–482.
21. Сухих С.А. Личность в коммуникативном процессе / С.А. Сухих. – Краснодар : Изд-во Ин-та менеджмента, 2004. – 155 с.
22. Тураева З.Я. Категория времени: время грамматическое и время художественное / З.Я. Тураева. – М. : Высшая школа, 1979. – 219 с.
23. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал. – М. : Гнозис. – 326 с.
24. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику / Р. Штернеманн и др. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 25. – М., 1989. – С. 153.
25. Edelman M.J. Politik als Ritual: die symbolische Funktion staatlicher Institutionen und politischen Handelns / M.J. Edelman. – Frankfurt : Campus-Verlag, 1990. – 202 s.

26. Gläser R. Methodische Konzepte für das Tertium comparationis in der Fachsprachenforschung / R. Gläser // Kontrastive Fachsprachenforschung / K.-D. Baumann; Hartwig Kalverkämper (Hrsg.). – Tübingen : Narr, 1992. – S. 78–92.
27. Kniffka H. Elemente einer kulturkontrastiven Linguistik / H. Kniffka. – Frankfurt am Main : Lang, 1995. – 464 s.
28. Lehmann Ch. Zum Tertium comparationis im typologischen Sprachvergleich / Ch. Lehmann // Beiträge zum romanisch-deutschen und innerromanischen Sprachvergleich. – Bd. 1. – Bonn : Romanistischer Verlag, 2005. – S. 157–168.
29. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie / M. Weber. – Paderborn : Voltmedia, 2006. – 1311 s.